

Културно-историческите паметници на България

Пејо Яворов

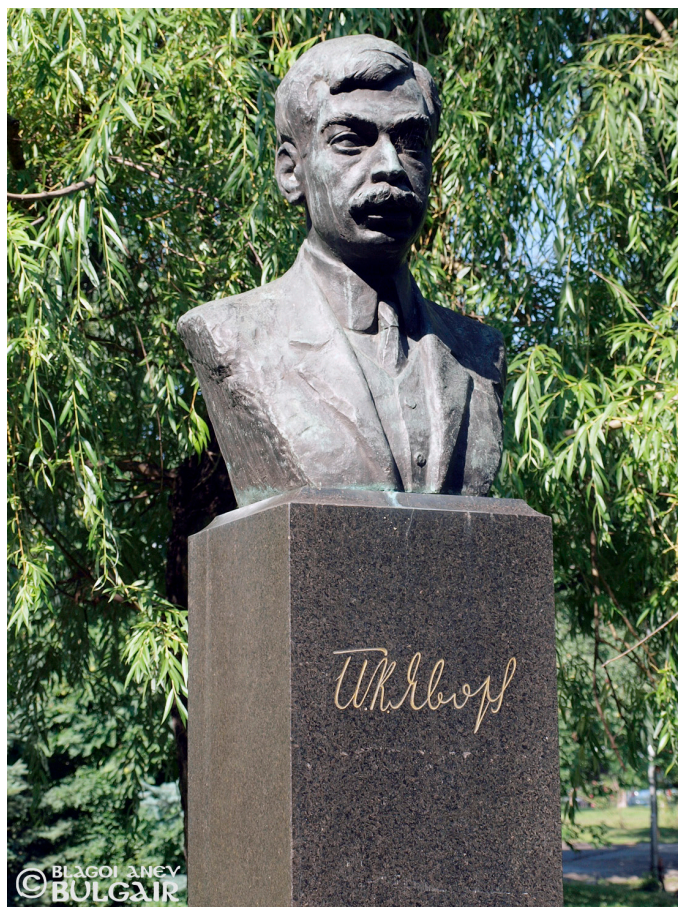
София

*„Рушители на гнет вековен,
продаде ни предател клет;
служители на дълг синовен,
осъди ни врага заклет..
А можехме, Родино свидна,
ний можехме с докраен жар
да водим бой - съдба завидна! -
край твой свят олтар.“*
Из „Заточеници“ на Пејо Яворов

Пејо Тотев Крачолов, известен повече като Пејо Яворов, е роден в Чирпан на 1 януари 1878 година докато българският народ с помощта на руските, румънските, финландските и останалите съпричастни към каузата ни войски се бори за своето Освобождение срещу петвековния ни поробител – Османската империя. Роденият в тази бурна и славна 1878 година Пејо Яворов става един от най-великите български поети, признат не само в Родината ни, но и по целия свят.

Времето, в което Яворов израства и живее, е време на почти непрекъсната борба за национално обединение. Разпокъсаната след Берлинския конгрес майка България продължава чрез верните си синове и дъщери да се опитва да обедини всички български чеда в една държава. Яворов не остава чужд на тези народни копнежи и още през 1897 година се присъединява към най-мощната за времето си българска националноосвободителна организация, а именно – Българските македоно-одрински революционни комитети. Тази структура ще остане по-известна в историята с едно от посетителните си имена – ВМОРО (Вътрешна

македоно-одринска революционна организация). Младият Пејо Яворов е искрено запленил от борбата за освобождение на македонските и тракийските българи и бързо става един от близките сподвижници и съратници на Гоце Делчев, големият стратег и най-деен организатор на нелегалната армия на ВМОРО. Именно Пејо Яворов през 1904 година пише първата биография на великия кукушки воевода, загинал година по-рано от турски куршум при село Баница. Ето какво пише във финалните слова на тази биография Яворов: „– Петнадесет часа – спомня си г. Хаджидимов – турците не посяха от куршумите ни да приближат

© BLAGO ANEV
BULGARIA

нашите убити. Петнадесет часа ний гледахме мъртвия Гоце, приведен сякаш върху гробът на Македония. И петнадесет часа ни се късаха сърцата... Защото осиротяваше цял народ." Няколко години по-късно този революционерски период от живота на Яворов е описан в мемоарно-есеистичната му книга „Хайдушки копнения“.

Междувременно Яворов успява да впечатли с таланта си известния литературен критик д-р Кръстьо Кръстев и една от големите фигури в българската литература Пенчо Славейков. С тяхна помощ той става първо сътрудник, а сетне и редактор на едно от най-новаторските списания за литература по онова време „Мисъл“. Първата стихосбирка на Яворов, озаглавена простичко „Стихотворения“, излиза през 1901 година,

а втората „Безсъници“ го превръща в един от любимците на българските читатели и в един от най-вдъхновяващите български поети в началото на ХХ век. Символизмът в творчеството му, неговата ясна позиция в защита на националните и общочовешките ценности и доста нестандартния му стил на писане го превръщат бързо в един от най-четените и обсъждани лирици в държавата. Когато през 1910 година Яворов издава „Подир сенките на облаците“ той вече е смятан за гений от голяма част от сънародниците си. И тук отново виждаме колко силно е ангажиран с националния въпрос, а и с големите човешките проблеми, гениалният български поет. Стихотворенията „Родина“, „Бежанци“, „Арменци“, „Започеници“, „Две хубави очи“, „Обичам те“, „Стон“ и десетки други са истински образци на модерната българска поезия.

Наред с поетическите си занимания Яворов работи и като драматург в Народния театър и пише две постановки, които се играят с голям успех – „В полите на Витоша“ и „Когато гръм удари, как ехото заглъхва“. Наред с бляскавото си творчество и великолепните отзиви за него поетът се сблъсква и със сериозни проблеми в личния си живот. Много сериозни са проблемите в отношенията между Яворов и съпругата му Лора Каравелова, чиято страстна любов го тласка към понякога необмислени постъпки. Нейното самоубийство на 29 ноември 1913 година кара поета сам да посегне на живота си и той се прострелва в главата, но не загива, а ослепява. Скоро след това Пейо Яворов е тотално отвратен от низките страсти, които се зараждат в обществото, от клюките по негов адрес и от обвиненията, че е убил съпругата си. Всичко това го тласка към нов опит за самоубийство, който този път е успешен. Така на 29 октомври 1914 година си отива един от най-великите български поети,

успял с чувствената си лирика да трогне не едно и две сърца.

Паметникът на Пейо Яворов, за който ще Ви разкажем в настоящия брой на списание „Българска наука“, се намира в Борисовата градина в София. Издигнат е през 1935 година от признателните арменци, които смятат Яворов за „певец на арменските страдания“. Бронзовият бюст на поета е дело на скулптора от арменски произход Кр. Дхаронян и е официално открит на 18 август 1935 година. Яворов е един от най-здравите мостове, свързващи българския и арменския народ – по време на Балканската война и заради него много арменци се записват като доброволци в българската армия и се бият против общите ни поробители. Някои арменци дори наричат Яворов „българският Байрон“. Така поетът се превръща в символ на братството между българския и арменския народ, братство което е силно и днес и което надявам се ще укрепва още повече за в бъдеще. Днес всеки гражданин или гост на София може да се разходи из приказната Борисова градина, където наред с бюстовете на много други велики българи може да се поклони и пред този на поета от Чирпан, който издига българското и общочовешките ценности на неподозирани висоти чрез своята безсмъртна лирика.

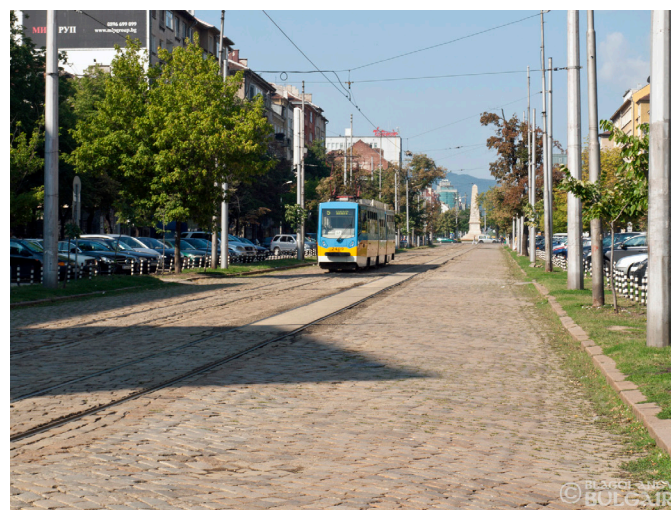
на проекта, но се предполага, че е академик В. Йосифович Шервуд или архитект Вокар. Тържественото осветяване се състои на 29 юни 1882 година, като паметникът е открит лично от княз Александър I Батенберг.

Руски паметник

София

Много са паметниците в България, посветени на Руско-турската война от 1877 – 1878 година. За някои от тях Ви разказахме в предишните броеве на списанието, а в настоящия ще Ви представим тъй наречения Руски паметник в София. Неговата изработка започва непосредствено след Освобождението на Княжество България през 1880 година и продължава 2 години, като през 1882 година монументът е завършен. Средствата за неговото изграждане са събрани от руския народ. Всъщност това е първият паметник, издигнат в столицата на новоосвободеното Княжество България и един от първите паметници в цялото Княжество изобщо. Не е ясно кой е авторът

Посветен е на руския цар Александър II и до издигането на внушителния паметник на Царя-освободител пред сградата на Народното събрание именно паметникът, намиращ се между булевардите

Македония, Скобелев и Тотлебен, е бил наричан паметникът на Царя-освободител Александър II. Монументът представлява обелиск – четиристенна пирамида с пресечен връх над постамент от три стъпала. Изработен е от два основни материала – бял пясчлив камък и бял мрамор и е с

височина 10 метра. На лицевата страна личи надпис: „Въ царствованиѣ Александра II-го императора всероссійскаго волею и любовью его Освобождена Болгарія, 19 февраля 1878 года“, а на противоположната му страна – друг надпис: „Не намъ, не намъ, а имени твоему – 1877 – 1878“. Първият надпис ясно показва чия според Русия е заслугата за нашето Освобождение – на император Александър II, а вторият надпис е цитат от Библията и по-конкретно от един псалм на Давид, който често е използван от руските официални власти и дори е част от руската наградна система. С надписите се утвърждава идеята, че православната Руска империя помага на своите братя православните българи в името на Господа. Над надписа на лицевата източна страна стои мраморен релеф на руския държавен герб и руския военен орден за храброст „Свети Георги“. Орденът е в памет на десетките хиляди руски войници и офицери, дали живота си за свободата на България.

Днес Руски паметник е един от символите на София и то не само защото е най-старият сред софийските паметници, а и по редица други причини, като най-значимите сред тях са: централното му местоположение, популярността му, оформлението на пространството около него и т.н. Монументът е чудесно място, от където може да започне или където може да завърши всяка туристическа обиколка на центъра на нашата столица. Също така е място, където българите могат да отдадат заслужена почит към всички знайни и незнайни руски офицери, сержанти и войници, загинали в Руско-турската война от 1877 – 1878 година не в защита на някакви имперски интереси, а от дълбокото си вътрешно убеждение, че трябва да помогнат на поробените българи.

Паметник на българските опълченци

София

Когато пишем, говорим или мислим за Руско-турската война от 1877 – 1878 година, най-светли чувства в нас българите

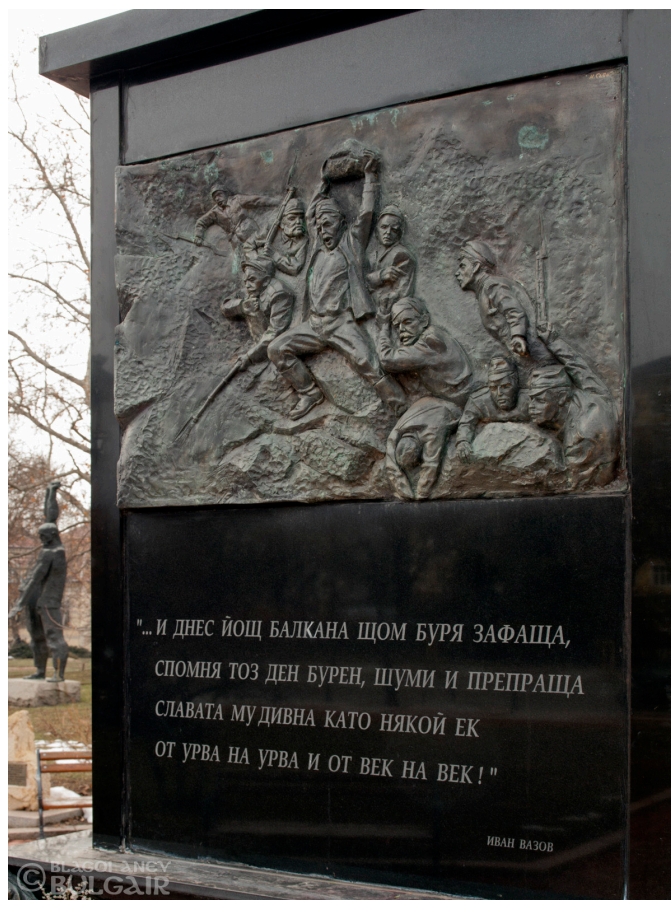

предизвикват историите за храбростта, жертвоготовността и невероятната боеспособност на българското опълчение. Опълчението което изиграва ключова роля във войната и до голяма степен подсигурира победата чрез невероятния си подвиг при Шипка и няколко други сериозни военни успеха извоювани при Търново, Джуранли, Нова Загора, Стара Загора, Химитлийския проход, Шейновската битка и след окончателния разгром на турските военни ефективни в прочистването на Източна България от башибозука, черкезите и остатъците от редовната турска армия. Българското опълчение се превръща в синоним на героизъм и най-висок боен дух, както и в олицетворение на свършената военна единица. Българският опълченец е идеалът за войник, идеал, който ще премине в редовете на българската армия след Освобождението и ще позволи нашите войници, сержанти и офицери да се превърнат в едни от най-добрите бойци в целия свят. Този факт е многократно признаван по време на всички войни, които нашият народ води в края на XIX и в първата половина на XX век.

Българското опълчение се е състояло от 3 бригади, всяка от които била съставена от 2

дружини, които от своя страна били съставени от по 5 роты. Опълчението е разполагало със свои униформи и най-важното, със свое собствено знаме – Самарското. Това знаме е една от най-скъпите ни национални реликви, тъй като става свидетел на всички големи победи на българските опълченци. Скоро след обявяването на войната огромният ентузиазъм сред българите води до създаването на още цели 6 дружини, тъй като от всички краища на Българско прииждали мъже, които неистово желаели да участват във войната срещу Османската империя, война за освобождението на България и българския народ. В крайна сметка общият брой на българските опълченци надхвърлил внушителната цифра от 10 000 души, за да достигне в края на войната до 12 000 бойци. Всички тези мъже желаели час по-скоро да сразят омразната Османска империя и да извоюват свободата за себе си, за своите семейства и за своите братя българи из цялото землище на нашия изстрадал народ.

След победите си по бранните полета срещу османците българското опълчение става гръбнака на българската земска войска.

Непосредствено след Освобождението 12-те опълченски дружини са трансформирани в пехотни дружини на българската войска и са отчислени от руската армия. По този начин храбрите опълченци не само допринасят неимоверно за Освобождението на майка България, но и полагат основите на българската армия, която се превръща в най-важната институция на Княжеството, а после и на Царството, и която в следващите десетилетия се доказва като най-способната и всяваща страх армия на Балканите. Неслучайно през 1913 година всичките ни съседи се обединяват против нас, те просто се страхуват до дъното на душата си от българския войник и знаят, че единственият начин да ни победят е чрез общите си усилия. Но дори и тогава не успяват да сломят българската армия, но това е тема на един друг разказ...

Дълги години столицата ни София нямаше достоен паметник, който да почете подвига на

хилядите български опълченци, превърнали се в истинските освободители на България и малко след самото Освобождение в първи български военнорслужещи. Най-сетне през 2008 година такъв паметник бе открит по случай 130-тата годишнина от епичните боеве при връх Шипка. Монументът бе официално открит от президента на 24 август. Намира се в самото сърце на София в градинката зад Военния клуб и в непосредствена близост до храм-паметник „Свети Александър Невски“ и базиликата „Света София“. Това е възможно най-подходящото място в цяла София за този

монумент. Проектът на паметника и неговото изработване дължим на скулптора Николай Савов, на художника-реставратор Емил Чушев и на архитект Владимир Станимиров.

Самият монумент представлява бронзово копие на фигурата на опълченец от картината на Ярослав Вешин „Самарското знаме“, поставено върху висок черен пиедестал от полиран гранит. Самият пиедестал пък е стъпил върху постамент, наподобяващ огромен кръст „За храброст“. Опълченецът държи в лявата си ръка знамето светиня – Самарското, а дясната му ръка е отпусната върху кобура на личното му оръжие. Върху четирите страни на пиедестала са поставени четири барелефа. Три от тях са направени по известните картини „Защитата на Орлово гнездо“, „Освещаването на Самарското знаме“ и „Качването на Балкана“. Под лицевия барелеф, който е изработен по картината „Защитата на Орлово гнездо“, стои безсмъртният стих на

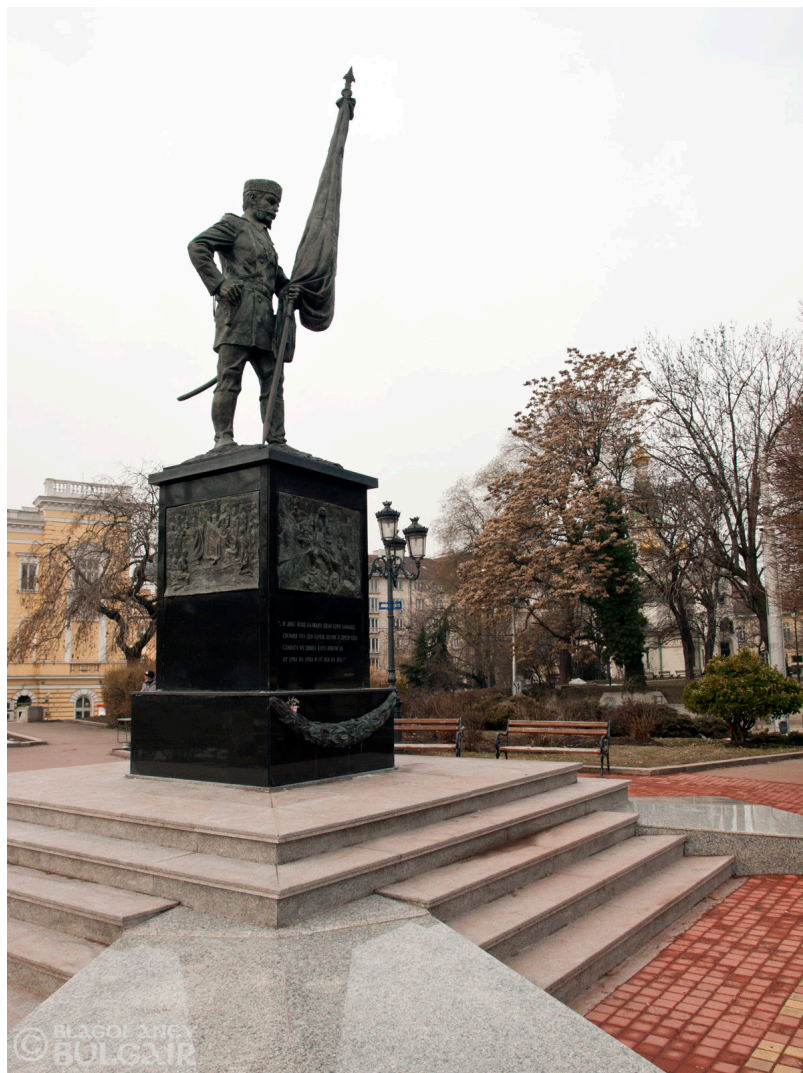
Иван Вазов от „Опълченците на Шипка“:

*„И днес йощ Балканът, щом буря зафаща,
спомня тоз ден бурен, шуми и препраща
славата му дивна като някой ек
от урва на урва и от век на век!“*

Четвъртият барелеф, поставен на гърба на паметника, представлява карта на Балканския полуостров с бойния път на Българското опълчение, изминат от обезсмъртилите се наши предци по време на войната от 1877 – 1878 година. Много добре е оформено и пространството около монумента, което е с формата на правилен кръг, изграден от специални червени павета. В този червен кръг, срещу стъпалата на постаментата, които водят до пиедестала и скулптурата на българския опълченец, от четирите страни на паметника с жълти павета са изписани знаменити дати, свързани с Опълчението и войната от 1877–1878 година.

На лицевата страна са изписани датите 09.08 – 11.08.1877 година, което всъщност е времето на Шипченската епопея. Вляво е изписана датата 10.05.1877 година, която се свързва с навлизането на руските войски в Румъния и създаването на независимото Румънско кралство, което скоро се присъединява във войната срещу османските поробители. Вдясно стои датата 09.01.1878 година, която се свързва с победата на Българското опълчение над Вейсел паша при Шейново, а от задната страна стои изписана датата 03.03.1878 година, която по нов стил отговаря на подписването на Санстефанския предварителен мирен договор. Вляво, непосредствено до кръга, е монтиран Паметният знак, осветен на 04 януари 2008 година, поставен от Инициативния комитет за издигане на паметника и от Столичната община. Надписът върху бронзовата табела гласи: „Този камък е донесен тук от легендарния връх Шипка в знак на построяването в столицата на България на Паметник на славните герои опълченци от Руско-турската освободителна война 1877-1878 година.“ В сърцевината на монумента са вградени 12 капсули с имената на 12-те хиляди опълченци, участвали във войната, урна с пръст от местата на битките и кутия с послание към бъдните поколения и имената на дарителите.

Паметникът на българските опълченци в София е безспорно доказателство, че българският народ и в началото на XXI век има желание да се връща към славното си минало и да почита подобаващо паметта на своите герои. Доказателство е също, че българският творчески гений е жив и е способен да създава произведения на световно ниво. Прекрасният монумент е толкова красив и с толкова силна символна натовареност, че може да се наблюдава със седмици и все ще се открива по нещо ново. Когато човек застане пред този паметник, го изпълват патриотизъм и родолюбие и смятам, че всеки жител и гост на столицата трябва да намери време да го посети.

Паметник на Незнайния воин

София

Ако има един-единствен паметник, който да олицетворява в най-пълна степен героизма на българския народ и с времето да се е превърнал в сакрален символ не само на българската армия, но и на българската държава, то това без всякакво съмнение е паметникът на Незнайния воин. Намира се в

Европа започват да се издигат паметници на незначителните воители, загинали в защита на собственото си отечество. България, която е дала хиляди свидетелни жертви по време на войната, също взема решение да издигне такъв паметник. Правителството на Александър Стамболийски започва да събира средства за неговото построяване. След преврата от 9 юни 1923 година за няколко години България има изключително сериозни проблеми и така и не стига време правителството да се върне

непосредствена близост до базиликата „Света София“ и на много малко разстояние от храм-паметник „Свети Александър Невски“. Историята на създаването на паметника на Незнайния воин е дълга и изпълнена с най-различни перипетии.

След края на изключително кръвопролитната Първа световна война в цяла

към идеята за създаване на паметника на Незнайния воин. Най-сетне през 1926 година е сформирана комисия, която да отговаря за изработването на паметника, като е избран известният по целия свят български скулптор Андрей Николов, който трябвало да създаде монумента. Избрано е и мястото, на което да се постави – от южната страна на църквата „Света София“, както и е

решено да представлява символичен гроб на всички знайни и незнайни български воители, паднали в борбите за освобождението, обединението и защитата на майка България. По различни причини обаче създаването на паметника се забавя и едва през 1936 година е готова скулптурата на бронзовия лъв, която присъства и днес в подстъпите към монумента. Скоро цялостната композиция, дело на Андрей Николов, е поставена и открита официално, като освен лъва има саркофаг с барелефи от двете му страни, като от едната барелефът представлявал плачеща върба – символ на скръбта, а от другата – две жени, покрусени от мъка и с наведени глави със забрадки. По време на англо-американските бомбардировки над София по време на Втората световна война паметникът е сериозно увреден и след края на войната, вместо да бъде възстановен, мястото е „почистено“ и оградено с ограда, а оцелелият бронзов лъв е местен на различни места в покрайнините на София, докато

най-сетне през 70-те години се озовава във Военноисторическия музей.

Във връзка с честванията на 1300-та годишнина от създаването на България Българската комунистическа партия взема решение за възстановяване на паметника на Незнайния воин, но с променен вид. Паметникът се състои от саркофаг, в който са поместени 15 гилзи със свещена земя от всички краища на България. Освен това в него се съхраняват тленните останки на незнайни воители от различни исторически значими места, като по този начин паметникът се превръща в символ на честта, родолюбието и саможертвата на всички български воители, паднали в защита на Отечеството, без значение кога и къде се е случило това. Зад саркофага е поставен вечният огън, който е запален със свещен пламък, донесен от Шипка. Вечният огън символизира връзката на сегашните поколения с миналите и показва почитта на потомците към великите

ни предци. Най-отзад е поставена паметна плоча, на която са изсечени безсмъртните стихове на Иван Вазов:

*„Българийо, за тебе те умряха,
една бе ти достойна зарад тях
и те за теб достойни, Майко, бяха!“*

На плочата освен това са поставени и два венета, които показват почитта и признателността на всички българи към героите, достойно изпълнили своя дълг към Родината и загинали по бранните полета заради нея и заради нас, техните потомци. Най-отпред при самия подход към паметника лежи бронзовият лъв и бди над падналите герои, както те бдяха над България и както духът им продължава да бди над нас.

Официалното откриване на паметника на Незнайния воин се състои на 22 септември 1981 година и е съпроводено с изключителна тържественост, характерна за масовите мероприятия по време на управлението на БКП. Оттогава до днес паметникът на Незнайния воин е мястото, на което се извършват някои от най-важните държавни церемонии. Достатъчно е да споменем, че именно там официално се издига българският национален трибагреник по случай 3 март и пак там се извършва празничен водосвет по случай Деня на храбростта и празник на българската армия.

Каквото и да напишем за паметника на Незнайния воин, все ще бъде малко. Думите са неспособни да изразят чувствата, които човек изпитва, прекланяйки глава пред него. Няма как да опишем тихата, но могъща

сила и дълбокото послание, които изпълват въздуха около студения каменен саркофаг. Аз искрено вярвам, че всеки българин трябва да се поклони пред паметника на Незнайния воин, тъй като той е не просто символ на всички паднали в защита на Родината ни български воители, а е един вечен символ на България и на целия български народ. Днес често можете да чуete възрастни хора да разказват на своите невръстни внучета, че България ще я има, докато гори вечният огън на Незнайния воин. И наистина е така. Докато ние помним заветите на предците си и докато се опитваме да живеем достойно като тях и да защитаваме България от всички, които се опитват по някакъв начин да я унижат или унищожат, нашата Родина ще пребъде!

Вечна памет на героите!

Военен паметник

Велинград

Воинишките паметници са едни от най-разпространените в цяла България. Почти няма град или село, които да нямат свой военен паметник. Понякога той е просто една паметна плоча с имената на загиналите, на друго място има малка скулптура, а на трето – цял мемориален комплекс. Големината, помпозността и атрактивността при тези паметници не е от първостепенно значение. Най-важно е чрез тях да демонстрираме признателността си към предците, паднали на бойното поле и да почетем паметта им. В настоящия брой ще Ви разкажем за два военни паметника, които се намират в град Велинград.

Единият може да бъде видян в квартал Чепино. Представлява скулптура на войник върху висок постамент, като в самия постамент има вградена чешма. Представеният войник е в пълна бойна униформа и влявата си ръка държи подпряна своята вярна пушка, а в дясната държи тръба, с която подава сигнал на своите бойни другари. Това символизира бдителността на

българския войник и готовността му във всеки един момент да защити бащината си земя, призовавайки и своите братя към същото. Въздействието на скулптурата е много силно и може да се свърже с Вазовите стихове:

*„Покойници, Вий в други полк минахте,
де няма отпуск, ни зов за борба,
Вий братски се прегърнахте, легнахте
и „Лека ноц“ навеки си казахте -
до втората тръба.“*

Върху високия постамент са поставени няколко паметни плочи, като на едната е изписано: „На падналите за Родината чепинци. Вечна слава“, а над надписа е поставен символичен кръст „За храброст“, какъвто без съмнение заслужава всеки един българин, загубил живота си при изпълнение на свещения си дълг в защита на майка България. На другите плочи са поместени имената на падналите за Родината чепинци през различните войни, които нашият

народ води през ХХ век. На няколко пъти споменавам термина „чепинци“ и това се дължи на факта, че мъжете от Велинград и околността са били зачислявани към прочутия 27-ми пехотен чепински полк, който е участвал в някои от най-тежките сражения, водени от България през ХХ век. На плочата, посветена на падналите в Балканските войни (1912 – 1913 година), има 12 имена на храбри българи, дали живота си в борбата срещу Османската империя и срещу нашите кръвожадни съседи за така дълго бленуваното обединение на българския народ. Тези мъже са се борили и загивали от Света Петка, Аврамови колиби и Разлог до Криволак и Удово. Паметната плоча с имената на загиналите по време на Първата световна война съдържа имената на още 16 славни чепинци, дали живота си за България. По време на тази война полкът участва в едни от най-тежките сражения при завоя на река Черна и след подписването на Солунското примирие е оставен в плен на съглашенците, но полковото знаме не

е предадено и благодарение на огромната смелост, издръжливост и находчивост на войниците, сержантите и офицерите от съединението знамето е върнато в пределите на Царство България. По време на Втората световна война полкът дава нови 13 свидни жертви, чиито имена са на последната плоча, поставена на постаментата под скулптурата на българския войник в квартал Чепино, Велинград. Няма думи, с които да можем

да изразим признателността си към всички тези смели мъже, отдали живота си на своята Родина и на своя народ, но поне можем да си ги спомняме от време на време и да поставим една китка пред паметника, когато минаваме през китния Велинград.

Вторият войнишки паметник в града се намира в квартал Лъджене. Представлява скулптурна композиция, състояща се от двама български войници, устремили се в атака, като единият носи знаме, а другият е готов да хвърли гранатата, която е в дясната

му ръка. Изключително целеустремените образи ни предават по един неповторим начин смелостта, жертвоготовността и дълбоката убеденост на българските военни, че всичко, което правят в името на Родината, е свято и че това е най-висшият човешки дълг. Зад двете бронзови скулптори на войниците е издигната висока колона, като на централната ѝ част е изписано „Слава на

героите” и е поставен символичен кръст „За храброст”. От дясната страна са изписани годините 1912 – 1913, а от лявата – 1915 – 1918. От ляво е поставена и паметна плоча, в която са изброени имената на загиналите за Родината от село Лъджене, което сега е квартал на Велинград. В Балканските войни селото дава 15 жертви, загинали на широк фронт от Булаир до Криволак и връх Занога. Това са храбри мъже, воювали първо срещу

петвековния ни поробител, а след това и срещу Сърбия, която предава сключения с България съюз и в коалиция с Гърция и Черна гора ни напада. Благодарение на саможертвата на тези герои и на всички техни бойни другари от цялото българско землище, нашата армия става страшилище за Балканите и Европа и дори притисната от всички страни, успява да се защитава добре и дори да премине в контранастъпление срещу сърби и гърци. Едва ли са много армиите по света, способни на подобен подвиг.

Загиналите за Родината по време на Първата световна война от село Лъджене са още повече. На паметната плоча личат 24 имена. Храбрите българи от селото загиват предимно в битките при завоя на река Черна или по-късно в родното си село от тежките рани, които са получили по време на войната. От задната страна на високата колона е поставена плоча за загиналите във втората фаза на Втората световна война от

вече станалите квартали Чепино, Лъджене и Каменица, като на плочата има 26 имена.

Чрез тези два паметника населението на Велинград съхранява спомена за великите си предци, които и за миг не са се поколебали да пристъпят в редовете на Българската армия, когато са били призвани и с достойнство са изпълнили воинския си дълг, като са оставили костите си по бойните полета на Балканите, а героичната им кръв е напоила свещената българска земя. Днес, когато гостуваме в града на чепинските герои, можем да отидем до тези два прекрасни паметника, да се докоснем за

миг до тихото величие на българския боен дух и да положим цветя в памет на хората, загинали, за да бъдем ние днес свободни.

Мавзолей-костница „Априлци“ Копривщица

В предишните броеве на списание „Българска наука“ Ви разказахме за няколко прекрасни паметника в китната Копривщица, които си заслужава да бъдат посетени. В този брой ще продължим и ще Ви запознаем с мавзолея-костница „Априлци“, който се намира на площад „20-ти април“ в самия център на китното подбалканско градче.

Както личи от самото име на мавзолея-костница, той е посветен на всички герои и мъченици от Априлското въстание, загинали

за свободата на България. Паметникът е построен благодарение на щедростта на един от най-богатите и родолюбиви копривщенски абаджии и търговци – хаджи Ненчо Палавеев. Проектът за мавзолея е дело на арх. проф. П. Цветков. Изграждането му започва през 1926 година и завършва само 2 години по-късно. Самият мавзолей-костница представлява пирамидален гранитен монумент, който завършва с купол с метална обшивка. Върху купола е поставен голям метален кръст. Мавзолеят-костница се състои от два етажа, като на долния се намира костницата, а на горния – малък параклис. Над дверите на параклиса също е поставен железен кръст, а до тях са поставени каменни плочи с имената на въстаналите селища, които подпомагат Копривщица в неравните боеве с османската войска и с башибозука. От същата страна, само че на долното ниво е и

входът към костницата, около който също са поставени паметни плочи, върху които пък са изписани имената на всички копривщенци, загинали във въстанието, като тленните останки на повечето от тях почиват там. До прозореца от едната страна на параклиса е поставен и метален лъв, който да напомня за гордите и смели копривщенци, а и за всички други герои от Априлското въстание, които пожертваха живота си не за слава и пари, а за Свободата на майка България. Колкото и трудно да е да разберем техния подвиг в днешния все по-комерсиализиращ се свят, ние сме длъжни да се опитаме. И след като веднъж се докоснем до богатата душевност на нашите предци и осмислим завета им, ние трябва да се опитаме да го продължим, всеки според силите и възможностите си. В непосредствена близост до мавзолей-костница върху един голям камък са

издълбани словата, написани от Тодор Каблешков в прословутото му „Кърваво писмо“.

И днес, както преди 84 години, мавзолеят-костница „Априлци“ впечатлява посетителите със своята строга композиция и с величественото си присъствие, което не може да остави равнодушно нито едно българско сърце. Той сякаш се извисява над

площада, извисява се над земята и над всичко наоколо, както преди 136 години се извисиха априлските герои, осветили с кръвта си борбата за Освобождението на България и дали ни увереност, че и сами можем да ковим съдбата си. Героите, чиито тленни останки почиват в мавзолея, всъщност са най-яркото доказателство, че свободата на българите не е даром дадена, а е с меч заслужена, така както мечтаеше Раковски преди коварната болест да го покоси. Когато минавате или почивате в прекрасната Копревщица, наред с всички други величествени паметници, уникални къщи-музеи и незабравими исторически места, посетете и мавзолея-костница „Априлци“ и със сигурност няма да съжалявате.

Фотография: Благой Анев
Текст: Антоан Тонев
Редактор: Венета Ангелкова

e-mail: bgmonuments@gmail.com
<http://www.facebook.com/BulgarianMonuments>